

8. Пичугина Г.В. Компетентностный подход к разработке стандартов технологической подготовки школьников и его реализация в учебном процессе // Профильная школа. – №2, 2004. – С.23-31.
9. Проект Стратегії модернізації вищої освіти України до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tnpu.edu.ua/EKTS/strate2014.pdf>
10. Раскалінос В. Рефлексивна компетентність як складова професійної характеристики майбутнього фахівця / В. Раскалінос // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – № 4(1). – С. 176-182.
11. Рашкевич Ю. М. Побудова стандартів вищої освіти та освітніх програм в контексті нового Закону України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education-ua.org/>.
12. Рева Т. Теоретичні концепти компетентнісного підходу у фармацевтичній освіті / Т. Рева // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2016. – № 1-2. – С. 127-131.
13. Савченко О. В. Рефлексивна компетентність – важливий фактор організації системи рефлексивного досвіду на метакогнітивному рівні / О. В. Савченко. // Технології розвитку інтелекту. – 2016. – Т. 2, № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tri_2016_2_1_8
14. Славінська А. Л. Методи типового проектування одягу / А. Л. Славінська. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – 179 с.
15. Цвілик С.Д. Визначення змісту підготовки вчителя трудового навчання з основ швейного виробництва як елемент педагогічної технології [Електронний ресурс] / С.Д. Цвілик. – Режим доступу: file:///D:/Sitimn_2008_19_102.pdf
16. Шмиголь І. Сутність та структура професійної компетентності педагога / І. Шмиголь // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. – № 4(1). – С. 197-204.

Bosa Vima Petrivna

старший викладач кафедри романської філології та порівняльн - типологічного мовознавства, Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна

Bosa V.P.

senior lecturer Grinchenko Borys Kyiv University, Department of Romanic Languages and Comparative etypological Linguistics, Kyiv, Ukraine

МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ: МЕТОДОЛОГІЯ ПРОБЛЕМИ

SPEECH COMPETENCE OF FUTURE TEACHER OF FOREIGN LANGUAGES: METHODOLOGY OF THE PROBLEM

Анотація. У статті представлено методологічну основу проблеми формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов в процесі вивчення фахових дисциплін. Встановлено, що методологію дослідження складають три базові підходи – компетентнісний (оскільки мовленнєва компетентність майбутніх учителів іноземних мов має розвиватися як складова загальної професійної компетентності вчителя), діяльнісний (мовленнєва компетентність майбутніх учителів іноземних мов формується, передусім, в їх навчальній та квазіпрофесійній діяльності) та соціолінгвістичний (оскільки він дає змогу виокремити специфіку іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов, та місце і роль фахових дисциплін у процесі формування означеної компетентності). Сукупність означених наукових підходів дозволила виробити оптимальну сукупність методів і методик дослідження, а також спроектувати низку педагогічних умов формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов та розробити технологію її формування з метою проведення ефективної експериментальної роботи

Ключові слова: мовлення, компетентність, методологія, вчителі іноземних мов.

Summary: The article presents the methodological basis of the problem of forming the competence of future teachers of foreign languages in the process of studying professional disciplines. It has been established that the research methodology consists of three basic approaches: competence (since the competence of the future foreign language teachers should develop as a component of the overall professional competence of the teacher), activity (the competence of future teachers of foreign languages is formed, first of all, in their educational and quasi-professional activities) and sociolinguistic (since it enables to distinguish the specifics of the foreign language competence of future teachers of foreign languages, the place and role of the professions their disciplines in the process of formation of the indicated competence). The combination of the indicated scientific approaches allowed to develop an optimal set of methods and methods of research, as well as to design a number of pedagogical conditions for the formation of the language competence of future teachers of foreign languages and to develop a technology for its formation in order to carry out an effective experimental work

Key words: speech, competence, methodology, teachers of foreign languages.

Постановка проблеми дослідження. Соціокультурний простір вищої освіти є тим соціальним інститутом, який може найбільш ефективно розвивати мовний і культурний потенціал особистості,

особливо в тому випадку, якщо майбутня професійна діяльність прямо пов'язана з комунікативною сферою та філологічною професією. Зазначене важливе місце та роль мовленнєвої компетентності зумовлена тим, що компетентнісна модель сучасного фахівця передбачає наявність як мовленнєвої, так і загалом мовної складової, що, у свою чергу, визначає образ студента в процесі його фахової підготовки.

Методологія педагогічного дослідження, якщо йдеться про формування того чи іншого виду і типу професійної компетентності, розглядається науковцями по-різному, виходячи з поставлених перед дослідником завдань, об'єкта і предмета наукового пошуку. Мовленнєва компетентність майбутнього вчителя іноземної мови постає актуальною проблемою сучасної педагогічної науки, оскільки сучасна культура починає переходити до нового типу буття людини в культурі. У ХХ столітті культура зміщується в епіцентр людського буття, що відображається на всіх сферах життя. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов має на сьогодні серйозне соціальне значення у зв'язку з інтеграцією України до світового співтовариства, соціокультурними змінами в українському суспільстві, дедалі більшою відкритістю вітчизняної культури та можливістю комунікативного взаємопроникнення й взаємодії різноманітних культур як на території нашої країни, так і поза її межами.

Аналіз останніх досліджень. У численних наукових дослідженнях проблема мовленнєвої компетентності та методології її вивчення представлена різнопланово. Так, І.Ланова, розглядаючи формування мовленнєвої компетентності студентів технічних спеціальностей, пропонує покласти в основу методології компетентнісний та особистісно орієнтований підходи [1]; М.Білогорка та Т.Мороз провідним методологічним підходом до проблеми формування мовної компетентності особистості визначили науково-методичний підхід [2]. На засадах компетентнісного підходу побудоване вивчення проблеми формування мовленнєвої компетентності студентів на заняттях української мови у дослідженні А.Кордонської [3]. Досліджуючи мовленнєву компетентність молодших школярів, Н.Донцова пропонує розглядати їх на ґрунті системного підходу [4]. В основу дослідження особливостей формування мовної компетенції студентів економічних ВНЗ Донеччини Л.Островська та І.Беганська поклали компетентнісний та системний підходи [5]. О.Кучерук пропонує в процесі аналізу мовленнєвої компетентності учнів використовувати холістичний та психолінгвістичний методологічні підходи [6]. Компетентнісний та особистісно орієнтований підходи склали методологічну основу проблеми формування мовленнєвої компетенції учнів у дослідженні К.Черниш [7]. Компетентнісно-діяльним, особистісно зорієнтованим та системним підходами скористалася В.Зінченко для розкриття проблеми формування мовно-мовленнєвих компетентностей учнів старших класів гімназії [8]. Мето-

дологічною основою формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх лікарів А.Варданян вважає компетентнісний та системний [9]. У дисертаційному дослідженні Ю.Паскевської обґрунтовано діалогічний підхід до формування мовленнєвої компетентності майбутніх психологів [10]. І.Варнавська використала для обґрунтування формування мовленнєвої компетентності учнів лінгвістичний, психологічний та соціальний підходи [11]. В.Руденко, досліджуючи професійно-комунікативну компетентність майбутніх філологів, скористалася компетентнісно зорієнтованим підходом [12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблематики. Означений перелік науковців можна продовжувати, однак уже вибірковий аналіз джерел дає змогу встановити таке:

1. Переважна більшість науковців для окреслення методології формування мовленнєвої компетентності користаються компетентнісним, рідше – особистісно зорієнтованим підходами.

2. Найчастіше мовленнєва компетентність розглядається дослідниками в сукупності окремих компетенцій – мовної, лінгвістичної, комунікативної тощо.

3. Діяльнісний підхід до формування мовленнєвої компетентності використовується досить рідко, переважно для окреслення мовленнєвої діяльності студентів/учнів.

4. У педагогічних дослідженнях (переважно дисертаційних) лінгвістичні аспекти мовленнєвої компетентності використовуються в разі звернення науковців до проблеми формування означеної компетентності у майбутніх філологів.

Не представлений у науково-методичній літературі інструментів та виходячи з проблеми, об'єкта і предмета нашого дослідження, потребує реалізації низки **цілей**: проаналізувати сучасні науково-педагогічні підходи до вирішення проблеми формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі вивчення фахових дисциплін; охарактеризувати методологічну основу проблеми формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов в процесі вивчення фахових дисциплін; виробити оптимальну сукупність методів і методик дослідження; спроектувати низку педагогічних умов формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

Виклад основного тексту. Виходячи з проблеми, об'єкта і предмета нашого дослідження, ми визначили найбільш значущими методологічними підходами до її вивчення:

1. *Компетентнісний*, за яким мовленнєва компетентність майбутніх учителів іноземних мов має розвиватися як складова загальної професійної компетентності вчителя. У свою чергу, за принципом системності мовленнєва компетентність є окремою системою всередині загальної системи компетентності майбутніх фахівців. У царині компетентнісного підходу набувають особливого значення такі поняття як «компетенції», «компетентності», «професійна компетентність», «комунікативна компетентність» тощо.

2. *Діяльнісний*, оскільки мовленнєва компетентність майбутніх учителів іноземних мов формується, передусім, в їх навчальній та квазіпрофесійній діяльності. У межах вищої освіти є сенс також говорити про особистісно-діяльнісний підхід, оскільки формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов відбувається в індивідуальний спосіб – залежно від вихідного рівня означеної компетентності при вступі до університету, та залежно від динаміки мовленнєвих знань, умінь та навичок у процесі професійної підготовки. У межах діяльнісного підходу важливе значення має аналіз таких понять, як «мовленнєва діяльність», «педагогічна діяльність», «навчальна діяльність».

3. *Соціолінгвістичний*, завдяки якому можна виокремити специфіку іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов, з одного боку, та місце і роль фахових дисциплін у процесі формування означеної компетентності – з іншого. Завдяки соціолінгвістичному підходові уможливується розкриття таких важливих для нашого дослідження понять як «мовлення», «іншомовна підготовка», «іноземні мови» та ін.

Необхідність використання в методологічній основі дослідження компетентнісного підходу викликана його тематикою і предметом дослідницького пошуку. Мовленнєва компетентність майбутніх учителів іноземних мов як вагомий результат професійної підготовки в умовах університету передбачає урахування специфіки реалізації компетентнісного підходу у системі підготовки фахівців загалом, і в формуванні мовленнєвої компетентності – зокрема.

Компетентнісні засади освітнього процесу нині активно розробляються не лише на рівні вищої, але й середньої та навіть початкової освіти. Тому формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов як процес має різнорівневу структуру; мовленнєва компетентність виступає як показником сформованості загальної компетентності майбутнього вчителя, так і показником його здатності сформувати необхідний рівень означеної компетентності у своїх вихованців. Особливістю формування мовленнєвої компетентності вчителів у нашому випадку є те, що йдеться про *іномовну* мовленнєву компетентність, з одного боку, та про мовленнєву компетентність загалом – *рідномовну*, яка є підґрунтям комунікативної компетентності вчителя у процесі фахової діяльності.

Засади компетентнісного підходу в сучасній педагогіці покладені теоретичними розробками зарубіжних (Дж.Равен [13], В.Хутмахер [14], Ж.Делор [15] та ін.) та вітчизняних (С.Вітвицька [16], О.Глузман [17], О.Дубасенюк [18], О.Локшина [19], В.Луговий [20], О.Овчарук [21], Г. Селевко [22], Л.Хоружа [23] та ін.) педагогів.

У доповіді Ж.Делора «Освіта. Прихований скарб» викладено основні передумови успішної освіти і професійної підготовки фахівців, які прямо пов'язані з рівнем їх компетентності, а саме:

- Навчитися пізнавати;
- Вміти реалізувати (виконувати);

- Навчитися жити разом (в тому числі комунікувати між собою);

- Навчитися жити (зберігати спосіб життя, який дозволяє якнайдовше жити) [15].

Європейське тлумачення компетенцій (як складових компетентності) викладене в спеціальному документі - «Ключові компетенції для Європи», прийнятому у 1996 році Радою Європи і розробленому Г.Халажем (G.Halasz) з метою розвитку європейського соціуму як відкритого і демократичного, збереження мультилінгвізму, мультикультурних засад співіснування, урахування вимог ринку праці, економічної специфіки європейських країн та ін. [24]. У цьому документі визначено п'ять провідних ключових компетенцій для європейської молоді – політичні й соціальні компетенції; компетенції, пов'язані з співжиттям у багатокультурному соціумі; компетенції усного та письмового мовлення; інформативні компетенції; здатності до навчання упродовж усього життя.

Формування мовленнєвої компетентності на засадах компетентнісного підходу неможливе без активної мовленнєвої діяльності кожного студента у процесі вивчення фахових дисциплін. Тому другим провідним методологічним підходом ми визначили *діяльнісний*, розроблений у вітчизняній педагогіці, передусім, в площині організації навчальної діяльності учнів середньої школи, а згодом – студентів ВНЗ. Значущість діяльнісного підходу для проблеми нашого дослідження пояснюється ще й тим, що він тісно пов'язується з основними принципами навчання (як основа відбору навчальних дисциплін, в тому числі фахових), та з індивідуально-психологічними особливостями кожного студента (як основа реалізації основних психічних процесів людини в діяльності). На основі діяльнісного підходу, крім того, будуються всі ефективні технології професійної підготовки фахівців, в тому числі й технологія формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Як і компетентнісний, діяльнісний підхід протиставляється простому засвоєнню суми професійних знань, вмінь і навичок завдяки активній діяльності самого студента з формування своєї професійної компетентності. Основи діяльнісного підходу розроблялися, передусім, в психології (Л.Виготський, П.Гальперін, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн та ін.), знайшли своє відображення в теорії і практиці розвивального навчання (В.Давидов, Д.Ельконін, І.Лернер, В.Оконь, С.Семенець, М.Скаткін, Ю.Фокін та ін.).

Оскільки проблема нашого дослідження стосується мовленнєвої компетентності, запорукою формування якої є активна мовленнєва діяльність студентів, то третім базовим методологічним підходом ми обрали *соціолінгвістичний*. Соціолінгвістика лише опосередковано пов'язана з педагогічними процесами, що аналізуються в сучасній науці; проте в межах нашого дослідження (особливо якщо взяти до уваги, що об'єктом дослідження є професійна підготовка вчителів іноземних мов) соціолінгвістичний аспект формування мовленнєвої компетентності набуває особливого значення. Соціолінгвістика вивчає соціальну природу мови, її суспільні

функції, взаємовплив середовища і мови; тому мовленнєва компетентність як явище соціокультурне і соціально-педагогічне, на нашу думку, є одним з виразників соціолінгвістичної характеристики професійної підготовки вчителів іноземних мов в університеті.

Дослідження сучасних соціолінгвістів (Л. Антошкіна, Г. Крсовська, П. Сигеда, О. Сухомлинов), цілком аргументовано стверджують, що середовище впливає на мовленнєві навички мовців. Якщо ж мовцями виступають майбутні вчителі іноземних мов – то вплив середовища може бути сформований за допомогою сучасних педагогічних технологій і сприяти, таким чином, розвитку мовленнєвої компетентності фахівців. При цьому лінгвістика як наука аналізує, передусім, мовні знаки; натомість соціолінгвістику цікавить спосіб послуговування мовою в різних (локальних і глобальних) середовищах.

З соціолінгвістикою пов'язаний особливий вид компетентності – *соціолінгвістична компетентність*. Вона, у свою чергу, тісно пов'язана з мовленнєвою компетентністю, у соціолінгвістиці особливе значення мають мовні контакти і мовна орієнтація; ці ж самі характеристики важливі про формуванні мовленнєвої компетентності. Деякі дослідники (І. Іванова, А. Коршенко [25]) вважають соціолінгвістичну компетенцію складником мовленнєвої; інші (М. Тадеєва [26]) – окреслюють їх як рівноправні компоненти загальнопрофесійної компетентності.

Соціолінгвістичні характеристики проблеми нашого дослідження співвідносяться з двома основними поняттями соціолінгвістики – мовною ситуацією та мовною політикою. При цьому мовна ситуація визначається за двома основними критеріями: кількісними (скільки мов реалізується у певній мовній ситуації; скільки мовців має кожна мова; скільки комунікативних сфер обслуговує кожна мова) та якісними (характер мовних форм; структурно-генетичні відношення між ними; рівень нерівнозначності мов; характеристики панівної мови та ін.). Натомість мовна політика може бути окреслена як сукупність заходів, що уможлиблюють мовний розвиток, а також як компонент національної політики держави. Зауважимо, що якщо йдеться про формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов, для нас важливою є, передусім, мовна ситуація, тому що її можна створити в студентській аудиторії на заняттях з фахових дисциплін, а також і поза аудиторній діяльності з майбутніми педагогами. На нашу думку, мовна ситуація у такому випадку не може сприйматися однозначно як у соціолінгвістиці, оскільки стосується лише окремої соціальної групи – майбутніх учителів іноземних мов, тобто відображає лише навчальну діяльність студентів; натомість у поза навчальний час майбутні педагоги послуговуються, як правило, українською або ж російською мовами, що насправді відображає мовну ситуацію в тому чи іншому регіоні України.

У контексті соціолінгвістики для нас важливо, що в цій науці аналізується проблема володіння мо-

вою; у межах цього поняття соціолінгвісти з'ясовують проблему вміння говорити тією чи іншою мовою, здатність до перефразування, вміння розрізняти багатозначність і омонімію, володіти синонімією тощо (Дж. Гамперц, 1984).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можемо констатувати, що методологічну основу проблеми формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов в процесі вивчення фахових дисциплін складають **три базові підходи** – компетентнісний (оскільки мовленнєва компетентність майбутніх учителів іноземних мов має розвиватися як складова загальної професійної компетентності вчителя), діяльнісний (мовленнєва компетентність майбутніх учителів іноземних мов формується, передусім, в їх навчальній та квазіпрофесійній діяльності) та соціолінгвістичний (оскільки він дає змогу виокремити специфіку іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов, та місце і роль фахових дисциплін у процесі формування означеної компетентності). Сукупність означених наукових підходів дозволяє виробити оптимальну сукупність методів і методик дослідження, а також спроекувати низку педагогічних умов формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов та розробити технологію її формування з метою проведення ефективної експериментальної роботи. Перспектива подальших досліджень пов'язується нами з теоретичним аналізом базових понять дослідження, детермінованих його об'єктом і предметом.

Список літератури / Bibliography:

1. Ланова І.В. Формування мовленнєвої компетентності студентів – актуальна проблема вищої школи / І.В. Ланова // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. – Вип. 26. – 2-13. – С. 216-219.
2. Білогорка М., Мороз Т. Шляхи формування мовної компетентності особистості: науково-методичний підхід // Актуальні питання гуманітарних наук. – Вип. 11. – 2015. – С. 222-228.
3. Кордонська А.В. Формування мовленнєвої компетентності студентів на заняттях української мови за професійним спрямуванням / А.В. Кордонська // <http://intkonf.org/kordonska-av-formuvannya-movlennevoyi-kompetentsiyi-studentiv-na-zanyattiah-ukrayinskoyi-movi-za-profesiyinim-spryamuvanniam/>
4. Донцова Н.М. Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів / Н.М. Донцова // http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/40493/
5. Островська Л. Особливості формування мовної компетенції студентів економічних ВНЗ Донеччини / Людмила Островська, Ірина Беганська // Донецький вісник Наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка. - <http://litmisto.org.ua/?p=19950>
6. Кучерук О. Шляхи формування мовленнєвої компетентності: психолінгвістичний підхід до навчання рідної мови / Оксана Кучерук // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія

Сковороди": Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2007. – Випуск №12. – С. 37 – 41.

7. Черниш К.В. Формування мовленнєвої компетенції учнів 6-7 класів на уроках української мови при вивченні розділу «морфологія» засобами інноваційних технологій / К.В.Черниш // http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_autors_chernysh_kv/

8. Зінченко В.М. Методика формування мовно-мовленнєвих компетентностей на засадах системного підходу учнів старших класів гімназії / Вікторія Миколаївна Зінченко: автореф. ... канд.пед.н.: 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – К, 2015. – 21 с.]

9. Варданян А.О. Формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх лікарів / Анаїт Оганесівна Варданян : автореф. ... канд.пед.н.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Хмельницький, 2017. – 20 с.

10. Паскевська Ю.А. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки / Ю.А.Паскевська: автореф. ... канд.психол.н.: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – К., 2006. – 20 с.

11. Варнавська І.В. Формування мовленнєвої компетентності учнів 5-7 класів у процесі засвоєння виражальних засобів української мови / Інна В'ячеславівна Варнавська: автореф. ...канд.пед.н.: 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – Херсон, 2005. – 20 с.

12. Руденко В.М. Формування професійно-комунікативно компетентності майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій / Вікторія Миколаївна Руденко: автореф. ... пед.н.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Черкаси, 2010. – 20 с.

13. Равен Дж. Педагогическое тестирование : проблемы, заблуждения, перспективы ; пер. с англ. / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 1999. – 144 с.

14. Hutmacher W. Key competencies for Europe / Hutmacher Walo // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27–30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC) a Secondary Education for Europe. Strasbourg, 1997.

15. Образование: сокрытое сокровище. Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века. <http://www.ifap.ru/library/book201.pdf>.

16. Основи педагогіки вищої школи: Підручник за модульно- рейтинговою системою навчання

для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.

17. Глузман О. В. Базові компетентності : сутність та значення в життєвому успіху особистості / О. В. Глузман // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 51–61.

18. Практикум з педагогіки / За заг.ред. Дубасенюк О.А. – Вид. 3-тє, доповнене і перероблене. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2017. – 536 с.

19. Локшина О. І. Європейська довідкова система як інструмент упровадження компетентнісного підходу в освіту країн – членів Європейського Союзу / О. І. Локшина // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 1. – С. 131–142.

20. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 13–26.

21. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : Світовий досвід та українські перспективи / за ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.

22. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.

23. Хоружа Л. Л. Компетентнісний підхід в освіті: ретроспективний погляд на розвиток ідеї / Л. Л. Хоружа // Педагогічна освіта : теорія і практика : збірник наукових праць – К. : КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2007. – № 7. – (Серія "Психологія. Педагогіка"). – 202 с.

24. A rewarding challenge. How the multiplicity of languages could strengthen Europe: Proposals from the Group of Intellectuals for Intercultural Dialogue set up at the initiative of the European Commission. – Brussels, 2008. – https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/rewarding-challenge-report_en.pdf

25. Іванова І.Л. Навчання іноземної мови з використанням новітніх методів викладання як запорука успішності в роботі майбутнього правоохоронця / І.Л. Іванова, А.Є. Коршенко // Актуальные научные исследования в современном мире: XIV Междунар. научн. конф., Переяслав-Хмельницький. // Сб. научных трудов - Переяслав-Хмельницький, 2016. - Вып. 6(14), ч. 1 – с 45-50.

26. Тадеєва М.І. Проблема білінгвізму і плюрлінгвізму в мовній освіті європейських країн / М.І.Тадеєва // Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі: зб.наук.пр. – Вип.10. – 2008. – С.242-249.